

Kvinnan tige i författningen?

"Mannen som makthavare är norm i det officiella språket. Förutom att det låter illa hjälper denna typ av skrivningar till att konservera föreställningar om hur samhället skall se ut. Språket bör inte spegla otidsenliga fördomar om kvinnors och mäns roller."

:klarspråk

Detta är ett citat ur en av de motioner om ett könsneutralt författningsspråk (1994/95:K503) som kom under 90-talet. Det motionären menar med konserverande skrivningar är typen "Om en elev uppför sig olämpligt skall läraren uppmana *honom* att ändra sitt beteende". Ett *honom* som rimligtvis syftar på både pojkar och flickor. Och motionären fortsatte uppgifvet: "Riksdagen har vid flera tillfällen behandlat frågan om könsneutralt språk. Anvisningar finns. Ändå ser allting ut precis som det brukar."

Konstitutionsutskottet avslög motionen eftersom man ansåg att de riktlinjer som finns i Regeringskansliet för språket i lagar och andra författningar var tillräckliga och man utgick ifrån att de beaktas. Vilket var precis motsatsen till motionärens uppfattning om hur det gick till.

Följs de riktlinjer som finns?

I 24 år har det funnits riktlinjer¹ om att skriva könsneutralt i författningar, det vill säga att inte använda *han* (*honom, hans*) när man talar om både män och kvinnor. Kan det vara sant att ingenting har hänt? Svaret måste bli både ja och nej. Det har hänt en del men inte tillräckligt mycket.

Det är svårt att med en rimlig arbetsinsats undersöka hur det verkligen står till med hur riktlinjen om könsneutralitet följs. Ett sätt är att i rättsdatabaserna söka på förekomsten av författningar med *han* (*honom, hans*) respektive *hon* (*henne, hennes*). Då får man fram att *hon* (*henne, hennes*) förekommer i 317 gällande författningar medan *han* (*honom, hans*) förekommer i 1128. För tre år sedan gjorde fil.dr. Hans Landqvist i Göteborg en undersökning av då gällande författningar och fann att *hon* (*henne, hennes*) förekom i 367 författningar. Bruket av *hon* ser alltså inte ut att öka. Det kan i bästa fall betyda att man har hittat ännu bättre sätt att få texterna könsneutrala än att använda *han* eller *hon*. En mörkare tolkning är att *han* fortfarande väljs slentrianmässigt.

I *Några riktlinjer för författningsspråket* kan man läsa att kritiken mot att använda *han* (*honom, hans*) som ersättningsord för substantiv som betecknar både män och kvinnor bör beaktas. Ofta går det att använda *han* eller *hon* om det inte återkommer många gånger i en text men många *han* eller *hon* kan göra en text klumpig.

Hur kan man lösa problemet?

Men det finns även andra sätt att skriva könsneutralt. Eftersom problemet med *han* kontra *hon* bara finns i singular är ett användbart sätt att skriva i plural. Det gjorde till exempel

Kommunallagsgruppen i förslaget till ny kommunallag (Ds1988:52) där man valde att skriva ett lagförslag utan att någonstans använda bara *han* när man avsåg både män och kvinnor. I stället för att skriva "*Den* som inte är svensk medborgare har rösträtt endast om *han* har ..." skrev man "*Utländska medborgare* har rösträtt endast om *de* har ..."

Det finns ytterligare en kringgående strategi som kan användas när inte de andra fungerar. Den går ut på att skriva på ett sätt så att man helt undviker personliga pronomen. Då kan det bli så här: "Justitiekanslern har rätt att få alla begärda upplysningar" i stället för "Justitiekanslern har rätt att få alla de upplysningar *han* eller *hon* begär". Just det här blev ju inte så dumt, men att ta bort personliga pronomen resulterar lätt i ett ganska stelt språk.

Mer trycksvärta, mer huvudbry?

Om det nu är så krångligt att skriva könsneutralt, vore det inte lika bra att fortsätta att använda *han*? Skulle det verkligen vara så stötande? Ofta försvaras användningen av *han* som beteckning för både män och kvinnor med att det har använts så i svenskt lagspråk "sedan urminnes tider". Men, upplever vi det verkligen som könsneutralt? En liten undersökning av professor Ulf Teleman antyder att vi kanske inte gör det. Han lät 16 studenter spontant illustrera följande mening: "Vi var på en trevlig fest, men värdinnan var sträng och sa att om någon ville röka så måste han göra det utomhus fastän det blåste och regnade." Det var 4 studenter som ritade en rökare med obestämd könstillhörighet, 2 ritade en kvinnlig rökare och 10 stycken ritade en manlig rökare. Det kanske är att gå för långt att dra en direkt parallell till juridisk prosa, fast varför inte?

Här och där går det fortfarande trögt att skriva nya författningar könsneutralt. Följande mening från Tystnadspliktskommitténs betänkande 1975 är värd att upprepas: "Att man på detta område genomför en språklig jämställdhet har enligt TK ett så stort principiellt värde att man, i avaktan på att man finner en helt tillfredsställande lösning, får godta vissa språkliga försämringar, en viss ökning av mängden trycksvärta i författningstexterna och en ökning av huvudbryet för dem som skriver texterna."

Låt oss gå ett steg till. Vi skriver jämställt med bibehållen god språklig kvalitet!

Text: Katarina Lindqvist, språkexpert i Regeringskansliet

¹ Några riktlinjer för författningsspråket SB:s PM 1979:2, ny utgåva 1994:4